

Amint láthattuk a kötet igen sok, a magyar prózairodalom szempontjából alapvető fontosságú kérdést érint, melyek egyben igen aktuálisak is. Az elbeszélés nehézségei, az időbeliség és az identitás problémái mellett a példázat műfaja, az egzisztencializmus és a realizmus is vizsgálat, valamint újraértelmezés tárgyává lesznek. Ezen túl Mészöly és Nádás kánonbeli szerepét is árnyalja, és felhívja a figyelmet jelentőségekre, mely nemcsak a prózafordulat, hanem a kortárs magyar irodalom tekintetében is kikerülhetetlen. Az egyes tanulmányok kritikáján túl a kötet egészére vonatkozó bírálatomat leginkább éppen az interpretációs közösség kapcsán tudnám megfogalmazni. Hiányoltam a hivatkozott szövegek közül a kötet által képviselt közösségen kívüli és újabban született értelmezői munkákat,³ s a kritika ezen a ponton konstruktívvá fordítható, amennyiben ezzel kezdeményezni lehetne az interpretációs közösségek együttműködését, melynek következtében létrejöhet egy szélesebb körű Mészöly-, Nádás- (és Ottlik-) életmű köré szerveződő kutatói hálózat.

(*Jelenkor, Budapest, 2015.*)

³ Például Bengi László, Kelemen Pál, L. Varga Péter korábbi vagy Lénárt Tamás, Szirák Péter, Kulcsár-Szabó Zoltán újabb tanulmányait, illetve a 2015 elején megjelent Kalligram-blokkot.

NEKROLÓG

Bárdos László (1955–2016)

Napokkal a halálhíre után is felfoghatatlan, hogy a kedves kollégánkról és barátunkról, Bárdos Lászlóról szóló mondatok ma már csak múlt időben fogalmazódhatnak. Utoljára akkor láttuk őt, amikor a félév befejezésekor az ELTE Modern Magyar Irodalomtörténeti Tanszék tanárai még egyszer összeültek, hogy előkészítsék a következő félév indítását. Kint hétágra sütött a nap. Az arcokon egyszerre tükröződött fáradtság és olyasféle megkönnyebbültség, amelyet csak július elején lehet látni egy tanáron. Bárdos László is részt vett a beszélgetésen. Kissé kesernyés humora az elmúlt években egy árnyalattal sötétebb színt öltött. Egyre kevésbé volt ízlése szerinti a világ, amely körülvette, de úgy tűnt, kikezdehetetlen etikája, bámulatosan mély kultúrája, szemérmes, gazdag kedélye ekkor is segít neki abban, hogy megőrizze a kapcsolatot az őt életető erővel. Kedves francia, magyar szerzői, és a páratlan komolyzenei gyűjteményéből kiválasztott darabok hallgatása összekapcsolta őt az emberi és az emberen túli szakadatlan párbeszédének hangjaival, csendjeivel. Bárdos László, Laci, ahogyan kollégái szólították, 1978 óta tanított a Modern Magyar Irodalomtörténeti Tanszéken. Hallgatók nemzedékeivel osztotta meg kivételesen finom intellektusának tapasztalatait. Jelenléte soha nem volt látványos. Soha nem külső elvárásokhoz igazodott, nem versengett sem a figyelemért, sem a népszerűségért. Mindenkor saját emberi habitusa, szakmai és erkölcsi meggyőződése, mély figyelme szabott irányt számára. Ezért csendes jelenléte évtizedeken át mértéket jelentett mindnyájunknak, amely nem változott, és semmit sem fakult az idővel, miközben a történelmi és politikai környezet nem szűnt meg morzsolni, pusztítani az ilyen értékeket. Milyen furcsa, milyen jelentés- és jelentőségteljes tény, hogy éppen egy olyan ember tudott szilárd és hajlíthatatlan maradni a maga szelíd és türelmes bizonyosságában, aki talán mindenkinél előbb és finomabban meghallotta a hamis hangokat, akit érzékenysége szinte védtelenné tett hamisságokkal szemben, és akinek szüntelenül együtt kellett élnie a testi szenvedés, a korlátozottság érzéseivel. Most, amikor a jelen idő helyét átveszi lassan a befejezettség, mindannyian szeretnénk ezt a befejezettséget olyan jelenné változtatni, amely velünk marad. Olyan jelenné, amely ugyanolyan erővel tart meg bennünket, amilyen erővel képesek vagyunk mi megtartani. Ebben most Bárdos László mosolyai már nem segíthetnek, csak az emlékü. Hiszen nemrég úgy búcsúztunk tőle, mint mindig ilyenkor, hogy ősszel találkozunk, és ebben az ígértben benne foglaltatott a beszélgetések, a folytatás öröme, de erre a találkozásra már nem kerül sor. Egyszerre kesernyés, de az öröm teljességét mutató mosolyát most már csak írásaiban,

leginkább a verseiben láthatjuk viszont. *A készlet* című 2007-ben megjelent kötet címéből megjelenésekor kihallhattuk a készlet teljes jelentéspalettáját. Most ezek a jelentések elmélyültek, e pillanatban sötétebb árnyalatokat öltöttek, halk zengésük még gazdagabb lett. E kötet egyik szonettjében, az *Illúzióban* írta Bárdos László:

Vagy néma út leszek, tűrő kifejlés,
ezer zökkenőre lágy visszacsengés,
zárt elégtétel, benső jutalom.

S bár a léptem most percről percre moccan,
akkorra a pályák kidolgozottan
nyúlnak mögém: mindenem megkaptam.

Bárdos László jelenléte mindig ilyen lágy visszacsengés volt számunkra is. Évei, minden napja a zökkenőkkel együtt ilyen kidolgozott pályát írtak le számunkra is. Talán mégsem mértük, mérhettük fel pontosan annak értékét, hogy éveiben, a kidolgozottságnak e ritka nemességében osztozhattunk vele. Az emlékezés hangját most még nem találjuk, szinte szótlanná tesz a megrendülés, de a köszönet szavát, ha későn is, jól esik kimondani. Isten Veled, barátunk. Isten Veled, Laci.

Schein Gábor

Szegedy-Maszák Mihály (1943–2016)

Meggörnyedt, lesoványodott, valahogy összement. Telefonhangja a gyógyszerek miatt elmosódottá vált.

A koporsó kicsi volt. Mintha könnyű is lett volna.

*

Korunknak bizonyára legnagyobb magyar irodalomtörténésze, akinek jelentősége csak a régi mesterekével mérhető. Válogatott munkáit ugyanúgy életmű-sorozatban jelentetik meg, ahogy a legsikeresebb írókéit. Eddig hét kötet jött ki, és még számos várható. A sorozat a szerző elhatározása folytán nem tartalmazza az ifjúkori műveket – politikai szempontból viszont az életműnek egyetlenegy szégyellnivaló eleme sincs, szemben nem kevés kortársának munkásságával. Irodalomtörténeti nagyságának összetevőit tanulmányokban fogják elemezni; most hadd essék szó a jellemről.

Jól használható a szerzőnek az utóbbi kétszáz év magyar irodalmára kidolgozott, nyelvi alapú nemzetmeghatározása, amelyet az Aurora (1825) előtti századok irodalmára is bizvást érvényesíthetünk, ha a „magyar nyelv” kifejezést a „Magyarország nyelvei” kifejezéssel helyettesítjük. A jellem ott ismerszik meg, hogy a szóban forgó meghatározás politikailag felhasználhatatlan. A hatalmasok Szegedy-Maszák Mihály műveivel sem a megszállás alatt, sem azóta nem tudtak mit kezdeni.

Nagyság (és önbizalom) jele, hogy az előadásmód világos, a gondolatmenet átlátszó. Neki is volt, mint minden pályatársának, tanulmányírói modora, de ez a modor nála, Kosztolányival szólván, „jóízű”. Kosztolányi hatására egy idő (talán 1978?) óta még az idegen szavakat is kerülte; fogalmazásmódja udvariasan a megértés segítségére siet. Tanulmányai rendre tételmondattal kezdődnek; ennek alátámasztása maga a tanulmány. Ifjúkori remekének, *A lejtőn* elemzésének elején mindjárt vagy fél tucat tételt olvasunk, ráadásul olyanokat, amelyek némelyike ma is merészen hangzik.¹ A tanulmányírói poétika e műfogását Németh G. Béla bírálata nyomán alakította ki: „azt mondta: így a brabanti csipkeverésről is lehet értekezni. Azt tanácsolta: tegyek olyan állításokat, amelyeknek lesz visszhangja. Elemzésemet megfejeltem egy bevezetéssel. Ez váltotta ki a Népszabadság indulatát: a kötetet az a vád érte, hogy kétségbe vonja nemzeti értékeinket”.²

Nem tartotta magát különösebben bátor embernek, kerülte a konfliktusokat, de ez az értekezői modor minden olvasója előtt leleplezte hatalmat nem tisztelő, szabad gondolkodását. Azok előtt is, akiktől, úgy vélte, függött: „Megtapasztaltam gyakran

¹ SZEGEDY-MASZÁK Mihály, *Az átlényegített dal. A lejtőn = Az el nem ért bizonyosság. Elemzések Arany lírájának első szakaszából*, szerk. NÉMETH G. Béla, Akadémiai, Budapest, 1972, 293–294.

² SZEGEDY-MASZÁK Mihály, *Értelmiségi csoportosulások kísérletei a magyar kultúra átalakítására a XX. század utolsó harmadában = Uő., Jelen a múltban, múlt a jelenben*, Kalligram, Pozsony, 2016, 311.